

A komondor

Canis pastoralis villosus ungaricus Raitsits 1924.

Canis villaticus Páriz Pápai 1708.

Canis opolionum Páriz Pápai 1767.

Canis familiaris pastoralis Pethe 1815.

A komondornak mint legősibb pásztorkutyafajtának bejövételét *Raitsits* már a hun népvándorlás idejére teszi, de ha erre a feltevésre vonatkozólag hiteles adataink, sőt megközelítőleg elfogadható adataink nincsenek is, az bizonyosnak látszik, hogy a honfoglaló őseink hozták magukkal, mint podoliai eredetű „Steppenrind”-jük őrző kutyáit.

A komondor-névvel legelőször 1544-ben találkozunk *Kákonyi Péter*: „Astiagis király” históriájában: „A komondor addig ugatva követé.” Az 1891-ben megjelent *Szarvas-Simonyi*: Magyar nyelvtörténeti szótár ezt írja a komondorról: komondor: molossus, *Canis opolionum* (Bauerhund, Schäferhund), falusi komondor: *Canis villaticus*. Majd idézi *Amos Comeniust* (Kolozsvár, 1673): „Komondoroc oerzic a csordát.” *Schönviszky* László idézi *Klein Mihály*: „Sammlung merkwürdiger naturseltenheiten der Königreichs Ungarn” (Pozsony, 1778. p. 56.) c. munkáját, ahol „Bulenbeisser” és „Zottige Hunde” név alatt fehér, gubancos kutyát említ, amelyek a Rába környékén a leggyakoribbak és a farkasok ellen kitűnő védők. Ez a forrás nemcsak a komondor-névre vonatkozólag fontos tehát, de az egyetlen ismert munka, ahol a komondorok mint jó, farkas ellen használatos, védő kutyák vannak említve. Minden más idevágó forrásunk a kuvaszt említi mint farkas ellen használható pásztorkutyát. Ugyancsak *Schönviszky* idézi *Apácai Cseri János* „Magyar Encyklopédiáját” (Ultrajecti 1653.), amely szerint a komondor színe vagy fehér, lelógó, hosszú szőrű, vagy fekete, kék és borzas mellű. *Cseremiszký* Miklós 1824-ben említi, hogy a „szelindek, molossus” komondornak is nevezetik. *Pethe Ferenc* 1815-ben megjelent „Természethistória”-ja a komondorról ezt írja: „Komondor (C. f. *pastoralis*; der ungarische Schäferhund; le chien de berger; the cur.) *Pilis spissis duriusculis longioribus nunquam non candidissimus. Extra Hungariam vix notus.*” Szerinte „ezt tennék a pásztorkutyák lajstromában

vezérnek, mely tisztos nevét nálunk érdemesen is viseli a *commondeur* francia szótól . . . Rendes nagysága, mint egy szelindeknek, de szálasabb; bolyhos, tsupa fehér szőri teszi köpzössé, melly többnyire farkasszőr tömötségű, de gyakran fűrös is, kivált az apróbb fajtáknál, mellyeket a juhászok még inkább szeretnek (itt *Pethe* alighanem a pulira céloz). Nyaka különösen bolyhos s emiatt rövidnek tettik. Tompa-tsutsos kobakfeje; szügye vaskos, válla izmos, lábai tsontosak, tapsiros, butzkos talpai, vadratermett nagy tompa körmökkel; úgy, hogy a nagyféléknek a nyoma a farkas nyommal megegyez. Farka hosszú és lompos letsüngő egy kis kunkorodással." *Pethe* tehát egy nagyobb és egy kisebb testű komondorról szól. A nagyobb testű a valódi komondor, a kisebb testű bizonyára a puli. *Monostory* (Ebtenyésztés, Bpest. 1909.), ugyanilyen értelemben is említi a komondort. A borzasfejűkomondorral (azaz a tulajdonképeni komondorról) mondja, hogy nevezik: magyar lomposszőrű, koloncos, csepű, gyapjasszőrű nyájebnek, nagy fehér pulinak, nagy puminak, bozontos szőrű pásztor ebnek.

Pethe a komondor szót francia eredetűnek mondja, származtatván a *commondeur*-ból. Ugyanigy feltehetjük azonban azt is, hogy az olasz „*cane commodore*”-ből származott. *Méhely* szerint a komondor hasonló a „görög farkaskutyához” s így ezt véli törzsalakjának, sőt feltevése szerint talán még nevét is innen kapta, amit — szerinte — a görög nyelvben máig is előforduló *Komondouros* családnév látszik bizonyítani.

A komondor elnevezéssel kapcsolatban *Méhely* a görögön kívül az olasz eredetet is felveti. Azt mondja, hogy az olasz *Campagna* pásztorkutyája megegyezik a mi komondorunkkal. Mindjárt le is írja ezt a „komondorhoz” hasonló kutyafajtát: „... combjainak tolla még mélyebbre ereszkedik. Hozzáteszi még, hogy az olaszok nyilván tőlünk kapták, lehetséges, hogy a magyar szarvasmarhával vitték be s nincs kizárva, hogy ennek az érintkezésnek révén idomult át az olasz *commandatore* szó komondorra, jelentvén valamely parancsoló megjelenésű kutyát.

A komondor szót idegen eredetű neve helyett *Szinnyey*¹⁾ nyomán magyar eredetre visszavezetni nem tartom lehetetlenségnek. *Szinnyey* szerint u. i. a „komondor kedvű” azt jelenti, hogy „komor”, azaz mogorva, haragos. Miért volna tehát lehetetlen, hogy a komor-ból komondor szó származott? Hogy a komondorra a „komor” jelző valóban ráillik, azt — aki a komondor természetét ismeri — kétségbe nem vonhatja.

Herman O. „A magyar pásztorok nyelvkincese” (Budapest,

¹⁾ *Szinnyey*: Magyar tájszótár. Bp. 1893/96.

1914.) című nagy munkájában — talán épen hasonló elgondolás alapján — írja azt, hogy: „komender.—komondor, Gömörben: komëndër. A nagy nyájak és gulyák körül nem terelő, hanem őrző és védő kutyák ;fehér, néha nagyon lompos szőrűek. Bátor, sokszor orozva támadó állatok. *Északi szláv nyelvekben magyar elem.* Maga az állat kiveszőben van.”

Az olasz eredetű :commodore elnevezésre vonatkozólag meg kell említsem, hogy az olasz campagnai kutya nem komondor, hanem kuvasz jellegű, azután nálunk a nagymarha őrzésére, terelésére kuvaszokat igen ritkán alkalmazzák, mert a komondorok erre a célra jobban megfeleltek és megfelelnek ma is. „Combtolla” (=zászlója), pedig nem a komondornak, hanem a kuvasznak van. Végül ha a Pyreneusokban, Németországban (Poroszországban) és másutt is vannak kuvasz jellegű kutyák, miért ne lehetnének Olaszországban is? *Raitsits* nagyon helyesen írja, hogy az ősjellegű kutyák elterjedését nem egy néptörzs vándorlása okozta, hanem ezek egyes földrészekén már a történelemelőtti korban is elterjedhettek és szaporodhattak ősi jellegük megtartása mellett. Ezt az is bizonyítja, hogy — mint említettem — a mi komondorunkéhoz hasonló fajták az ó-angol és ó-német juhászkutyák, az orosz lápeb, valamint *Tuzson* által a kirgizeknél látott „fehér lekönyított” pásztorkutyák és afganisztáni lomposszőrű kutyák is.

Hanák 1848-ban magyar komondorról (C. f. pannonicus. Der ung. Schäferhund) ír, de leírásából egy komondor-kuvasz hybridet, legjobb esetben kuvaszt rekonstruálhatunk. Ilyen típusú, tehát *hybrid* kutyáról mondja *Grossinger* 1792-ben, hogy ezekre nézve a bajor és nápolyi udvarok megrendelők. Előbbi a magyar katonaság révén, utóbbi gróf *Zichy* István útján jutott ilyen kutyákhoz.

A komondorról egyik legtalálhatóbb régebbi adatot kétségtelenül *Lónyai* Gézától kapjuk (Zoológiai Lapok. Bpest, 1901.), aki ezt mondja: „egész testét hosszú, lompos, göndör szőr borítja, mely . . . hosszú koloncokban csüng alá. Fejét és arcát is hosszú, bozontos szőr fedi . . . orra mindig fekete. Az állat mogorva, büntetni nem lehet.” Ez a rövid, de klasszikusan jellegzetes leírás valóban a komondorról szól és szinte érthetetlen, hogy miként kerülhette el figyelmét több szerzőnknek? *Lónyai* még azt is hozzáteszi, hogy „ősmagyar ebfajta”.

A komondor ma és 35 évvel ezelőtt is mindig ritkább volt, mint a kuvasz vagy másfajta pásztorkutyáink. Okát adni minden kétséget kizárólag bizonyára nem lehet. Talán rossz szaporasága, rossz termékenyülési képessége az oka — erre később bővebben ki fogok térni.

Mégis azonban igen pesszimiztikus *Tóbiásnak* (1914-ben)

az az állítása, hogy „már-már kipusztul, csak 4-5 van az egész országban.”

Herman ugyanebben az évben szintén hasonlóképen vélekedik, mondván: „maga az állat kiveszőben van.” Ennek azonban ellentmond *Buzzi* ¹⁾ amikor két évvel előtte így ír: „12-14 évi küzdelmemnek némi jutalmát látom abban, hogy a szaksajtóban agitáltam, hogy a kihalófélben levő komondorok kitegyéztessenek.” Ez mindenesetre eredmény, mert éppen *Buzzi* volt az, aki még 1909-ben szintén kihalófélben levőnek mondja a komondort, azt írván, hogy az általa látott 200 darab közül mindössze 17 darab alkalmas a tenyésztésre. A komondor ritkaságára jellemző, hogy az 1899-i szegedi kiállításon, ahol a magyar pásztorkutyák első ízben voltak kiállítva, csak *egy* olyan komondort mutattak be, mely magán viselte fajtájának jellegét. Ez *Kovácsnay Zsigmond* híres komondortenyésztéséből származott (*Buzzi*). A legjobb komondorok a *Kovácsnay*-félék voltak, melyeket tulajdonosuk üllői gazdaságában tenyésztett. Ebből a tenyésztésből kerültek a Hortobágyra és Kiskunságra azok az egyedek, melyeknek utódai ma is legjobban reprezentálják ezt az ősi típusú pásztorkutyánkat (*Luchyf*). A komondort 1914-ben *Suk* is kiveszőfélben lévőnek mondja. Igazi, ősjellegű típusos példányt még ma is keveset lehet belőle találnunk.

A magyar pásztorkutyák, így különösen a komondor megmentése érdekében több szerzőnk emeli fel szavát. Egyike a legelsőeknek *Monostory*, aki már 1909-ben mondja, hogy „indokolt volna a magyar komondorok ügyét egyesületi gond alá venni”. Pár év múlva azután *Buzzi* és főleg *Raitsis* propagandája révén egyesületi gond alá is kerültek a magyar pásztorkutyák és így a komondorok ügye is. A dolog természetesen nem ment simán. Ismeretlen volt a legtöbb, magát szakembernek nevező szerző előtt pásztorkutyáink ősi jellege, amely tulajdonképpen csak akkor vált ismertté, amikor *Raitsis* felhívására megindultak a cikkezések. E cikksorozatban sok értéktelen közlemény mellett akadtak értékesek is, amelyek végre megismertették pásztorkutyáink jellegét.

Legtöbb vitára adott alkalmat — mint már említettem — a „komondor-kuvasz” kérdés annak ellenére is, hogy *Buzzi* mindjárt az elején (sőt már 1904-ben is!) kategorikusan kijelentette: nem lehet sem simafejű, sem borzasfejű komondorról beszélni, hanem igenis, csakis egyféle komondorról és kuvaszról.

Nagytestű magyar pásztorkutyáink rendszerezése *Buzzi* és *Raitsis* nyomán ma már nem nehéz, miután majdnem két évti-

zedes diskusszió tisztázta mindazokat a systematikai kérdéseket, melyek annakidején függőben voltak. Ha egyeseknek gyors úton való pénzszerzésre irányuló hajlamaik nem lettek volna olyan mindennél előbbre valók, akkor ma a külföld is úgy ismerné pásztorkutyáinkat, ahogy azok a valóságnak megfelelőek. Sajnos azonban még mielőtt egyrészt a fajtajellegek teljesen tisztázódtak volna, másrészt országszerte egységes irányban megindult volna a pásztorkutyatenyésztés tisztázott fajtajellegek szem előtt tartásával, egyesek lelkiismeretlenül igen sok fajtajelleg nélküli, hybrid pásztorkutyát exportáltak, miáltal félrevezették a külföldet!

A magyar pásztorkutyáknak ősi jellegűvé való regenerálása, az intermediär típusok szelektálása úgyszólván csak ma, napjainkban haladt annyira, hogy pásztorkutyáink megérték az exportra — de ezelőtt 20 évvel kitenyésztésük, illetve regenerálásuk csak a kezdet kezdetén volt!

A komondor leírását *Buzzi, Czájlik, Ilosvai, lovag Kerpely, Luchyf, Lovassy, Raitsits, Suk, Vass, Brehm-Méhely, Brehm-Éhik* leírásai és saját megfigyeléseim alapján a következőkben foglalom össze.

Fej. A hosszú szőrökkel borított fej koponyarészi oldalhosszánál valamivel rövidebb az arcocori rész (*Ilosvai*). Ezzel szemben *Luchyf* a tarkótól a szemekig mért koponyahosszat, valamint a szemektől az ortükkörig mért arcocorhosszat azonos hosszúságúnak mondja. A homlok domboru (*Buzzi, Suk, Luchyf*). Arc, arcocor, széles. A linea nasofrontalis glabellát alkot (*Raitsits, Luchyf, Buzzi*), amely sarkos, majdnem 90°-os szög alatt hajlik meg. *Czájlik* — helytelenül, — a profil-lineára mondja hogy az minél egyenesebb legyen és ne mutasson nagy arcocori-hajlást.

A koponya a fülek között alig szélesebb, mint a szemek között. *Czájlik* a széles rövid fejre megjegyzi, hogy az a test-nagyság emelése végett becsempészett („spriccelt”) bernát-hegyi vérre vall.

Szemboltok domborúak, erősen íveltek (*Buzzi*), feltünően élesek (*Luchyf*).

Orrhát (dorsum nasi) széles, vaskos nem hegyesedő, orrnyílások tágak.

Orrtükrök (planum nasale) fekete, vagy palaszürke.

Az orrtükrök pigmentációja ezelőtt 25 évvel sok vitára adott okot. *Monostory* pl. kétségbe vonja, hogy a komondor és kuvasz fekete orra kívánatosabb lenne, mint a „kese” orr. Ugyanő lehetségesnek tartja, hogy a takarmány is előidézhethet pigmentációt az orrtükrön.

Természetesen régi ellenfele, *Buzzi*, nem hagyhatta válasz nélkül állításait, hanem megmagyarázza — nagyon helyesen —